



Fantasmes de la memòria

Experiències en el llindar: Vida i mort a l'Hospital del Tòrax de Terrassa*

Visions: "sombras deambulando por el edificio", "vaig veure algú que em mirava des de la finestra"; sons: "se sentien crits i sorolls d'arrastrar" i/o contacte físic amb allò invisible: "y notaba como me acariciaban la mano y el pelo", "et passava pel costat algú que no veies". Aquests comentaris formen part de les narratives de les persones entrevistades en relació a les percepcions experimentades a l'Hospital del Tòrax de Terrassa, l'origen de les quals, des de la seva pròpia perspectiva, és

"fora" d'ells, no a la seva ment, provinent d'altres realitats o mons paral·lels. *Percepcions sensorials inusuals* les denomina Tanya Luhrmann en el seu article "Hallucinations and Sensory Overrides", qui les defineix com aquelles que s'experimenten sense causes físiques que les justifiquin. Tal com mostren diverses investigacions sobre el tema, en els darrers anys han anat augmentant les referències en relació a aquestes experiències a diversos països.

* Part dels resultats de la recerca en què se centra el present article han estat publicats en el llibre *Transitant l'invisible. Etnografies fantasmals a la Catalunya contemporània*, referenciat en aquesta publicació.

Direcció publicació:

Beatriz San Román, Irene Salvo i Silvina Monteros

Continguts d'aquest número:

Victòria Badia

Imatges:

Gisela Ràfols

Coordinació:

Victòria Badia

Difusió:

Maria Galizia

Maquetació:

Marta Mayoral

Notícies i Agenda:

Bruna Alvarez, Inés Cáceres, Estel Malgosa i Marta Mayoral

Subscripció i contacte:

gr.afin@uab.cat

ISSN: 2013-2956



AFIN

Grup de Recerca

Universitat Autònoma de Barcelona

Amb el suport de:



L'interès pels anomenats fenòmens paranormals i els llocs encantats ha augmentat considerablement, especialment entre els joves. Aquests qualificatius s'aplicaven, a través de les xarxes socials, a l'Hospital del Tòrax de Terrassa, un espai que, principalment entre 2005 i 2008, va esdevenir una espècie de lloc de peregrinació a la recerca d'experiències considerades "paranormals", atraient la visita de diversos grups de joves. Però, com es transforma un lloc en encantat? O, plantejat d'una altra forma, com es *representen* els successos que han tingut lloc en determinats espais en l'imaginari de les persones perquè aquests esdevinguin *encantats*? I, per què els últims anys ha anat en augment l'interès per aquests fenòmens i llocs?

Les respostes apunten a un passat d'experiències de sofriment i mort, la qual cosa encaixa amb altres investigacions sobre el tema, en què les aparicions –percepcions en general– remeten a emergències del passat per posar en evidència deutes pendents i injustícies de la societat, de manera que "el(s) aparegut(s) és/són el(s) que es nega(neguen) a desaparèixer", romanent així en el llindar entre el visible i l'invisible.

L'Hospital del Tòrax de Terrassa: El lloc de la investigació

L'Hospital del Tòrax de Terrassa va funcionar com a sanatori per a pacients amb malalties del tòrax, especialment tuberculosi, des del 1952, any en què va ser inaugurat com a Ciudad Sanatorial de Terrassa. A partir del 1987, ja sense pacients, va seguir allotjant consultoris i investigació fins al seu tancament el 1997. Durant un temps, l'Hospital abandonat va servir com a escenari per al rodatge de diverses pel·lícules, fonamentalment del gènere de terror, com *Els sense nom*, de 1999, i *Fràgiles*, de 2005, ambdues del director català Jaume Balagueró. A partir de 2006, es va tancar l'accés al lloc, reconvertint-se en el Parc Audiovisual de Catalunya, on es va realitzar una labor de rehabilitació d'una part de l'edifici.

El meu apropament en aquest tema va ser eminentment etnogràfic. La investigació es va dur a terme entre el juliol de 2013 i el maig de 2014. Donada la importància de la història de l'edifici de l'Hospital, aquesta investigació va incloure dues fases temporals: les narratives de vuit persones entrevistades que es varen relacionar amb el sanatori quan estava

en funcionament (infermeres, empleats de l'administració, pacients i familiars, les edats dels quals estaven entre els 50 i els 80 anys)





i les d'unes altres dotze que van estar en aquest lloc quan l'Hospital estava abandonat (treballadors en el rodatge de pel·lícules, persones en cerca d'experiències paranormals i empleats de l'administració de la ciutat de Terrassa, amb edats que oscil·laven entre els 25 i els 40 anys). Aquestes narratives van ser construïdes a partir d'entrevistes en profunditat, treball de camp realitzat a la zona, comentaris en programes de televisió i aportacions en fòrums sobre el tema.

A partir de l'anàlisi de les narratives dels participants, aquest treball intenta donar explicació a la representació social dels anomenats fenòmens paranormals, des d'un punt de vista antropològic. Junta-ment amb l'anterior, abordarem també l'augment de l'interès per aquest tema, així com la relació dels esmentats fenòmens amb la memòria i amb els deutes pendants de la societat espanyola.

La Ciudad Sanatorial de Tarrasa

La tuberculosi:

la malaltia com a construcció social

Més enllà de la dimensió biomèdica d'aquesta malaltia, hom coneix que existeixen representacions derivades del seu

procés de construcció social. La tuberculosi, al segle XIX, es relacionava amb una herència idealitzada, per la seva associació amb l'ideal de bellesa lànguida exaltada a la literatura romàntica –*La Bohème* o *La dama de las camelias*– i que afectava els joves artistes –Edgar Allan Poe, Chopin, Balzac–. Amb el descobriment del caràcter contagiós de la malaltia es converteix en una espècie de càstig o pena com a conseqüència d'una vida marginalitzada, entre el vici i la pobresa. Aquesta penalització ja existia a l'antiguitat entorn de la relació entre la malaltia i el pecat, tal com s'identifica a la Bíblia, Levític XVI. En el seu llibre *Ensayo sobre la naturaleza y función del sacrificio*, Marcel Mauss i Henri Hubert plantegen que "enfermedad, muerte y pecado son, desde el punto de vista religioso, idénticos".

En el marc de la societat espanyola de principis del segle XX, en una situació de posguerra, i soferta fonamentalment per les classes treballadores, la tuberculosi va esdevenir una malaltia social, la qual cosa va portar a la instauració del *Plan Nacional Antituberculoso*. Aquest Pla contemplava la creació de sanatoris per a tuberculosos dins del territori es-

panyol. Seguint l'exemple de l'Europa del segle anterior, els sanatoris estaven ubicats en llocs aïllats, al marge de la població, i es caracteritzaven per una normativa que afectava la vida quotidiana dels malalts, seguint preceptes vuitcentistes. Es tractava d'institucions totals, segons la perspectiva d'Erving Goffman, on els pacients eren separats dels seus familiars. "Se'ls treia del seu entorn, venen de tot Espanya, a més la malaltia en aquella època era molt estigmatitzadora" [Jaume, empleat de l'actual Parc Audiovisual de Catalunya]. Com a conseqüència, tal com comenta María del Pilar, filla d'una empleada de la bugaderia del sanatori, "veías que eran tan jóvenes, abandonados de la vida", i "se sentían solos y abandonados".

En coherència amb el que afirma Arthur Kleinmann, els malalts es convertien en un "alien other" de la col·lectivitat per la seva associació amb comportaments no acceptats socialment. Eren "gente de mal vivir" [Núria, costurera del sanatori] i estaven malalts per la seva "mala vida, mal comer, fumar, beber..." [Pablo, administrador del sanatori]. Per això els malalts, individus en fase liminar, entre la vida i la

mort, eren apartats de la societat i situats en espais també liminars, és a dir, ubicats al marge de la ciutat.

***El sanatori:
un lloc d'estigma i "doble" liminaritat***

A partir del segle XVIII i principis del XIX, la societat va seguir un procés de socialització del cos, com a forma de control social. Seguint Michel Foucault, "el cos s'investeix de relacions de poder". Des d'una perspectiva biopolítica, el malalt i el boig, a l'igual que el delinqüent, se situen en el territori de l'"anormalitat", la qual cosa porta a la creació de sanatoris per tal d'apartar-los de la societat dels "sans". Els sanatoris, ubicats de la mateixa manera que els cementiris, en el marge de les ciutats, es converteixen en heterotòpies de desviació, és a dir, contraespais o espais "altres", que Michel Foucault defineix com a "llocs reservats als individus, el comportament dels quals representa una desviació en relació a la mitjana o a la norma exigida". D'aquesta manera, la Ciudad Sanatorial de Tarrasa, construïda seguint les consignes d'aïllament i aire pur dels sanatoris europeus del segle XIX i formant part de les construccions de l'anomenada arquitectura



de postguerra dels sanatoris del Patronato Nacional Antituberculoso, va ser des de la seva construcció un lloc "altre". Aquesta posició atorgava a l'Hospital un caràcter de doble liminaritat, tant per la seva ubicació en l'espai, com per la situació de fase liminar que vivia la població que s'hi allotjava



va pel fet d'estar afectada de tuberculosi, és a dir, l'estat transicional entre la vida i la mort en el qual es trobaven els pacients de tuberculosi. Segons l'adaptació de Víctor Turner dels conceptes d'Arnold Van Gennep, el malalt està en una fase *liminar* entre la *separació* i l'*agregació*. O sigui, de *separació* de la societat, de la vida, que sembla que es fa palès en l'elevada taxa de suïcidis dins de l'Hospital, i d'*agregació*, en el cas d'aquells que es curen i tornen sans i renovats a la societat; o també entre el món dels vius i el món dels morts. D'aquesta manera, la liminaritat de l'indret es pot entendre com la potencialitat per convertir-se en un llinar entre mons.

Així entès, l'Hospital es transformà en una autèntica institució total en el sentit de Goffman, controlada per l'Estat i l'Església, reflex de la societat franquista d'aquell moment, on les desigualtats socials es reflectien en diversos aspectes, com el menjar: "Las monjas y los médicos tenían mejores comidas", comenta María del Pilar. I, el 2006, els encarregats del Parc Audiovisual van trobar "un cartell de gent queixant-se de la mala qualitat del menjar, era insalubre" [Jaume, empleat del Parc].

L'aïllament i la por al contagi, junt amb la construcció social de la tuberculosi relacionada amb el vici i la vida dissipada, afavorien l'estigma dels pacients, que s'estenia fins i tot als seus familiars i als professionals que treballaven a la institució.

L'amenaça de l'invisible

La història de la Ciudad Sanatorial de Tarrasa ha estat, des dels seus orígens, relacionada amb el món de les coses invisibles i l'amenaça de perills ocults i desconeguts. Des del perill de la malaltia causada per un element patògen invisible, que anava minant la salut de la majoria dels malalts en el cas de la tuberculosi, fins als secrets que hom deia o callava pels seus racons. Aquests fets es relacionaven tant amb les injustícies i les desigualtats, com amb la noció de "pecat", tal com eren considerades en aquell moment –en el context catòlic repressiu que va caracteritzar la posguerra espanyola– les relacions sexuals clandestines que tenien lloc a l'Hospital així com els suïcidis.

L'invisible incloïa també l'existència d'una zona d'experimentació, abans que hi hagués un Departament d'Investigació Universitària, des d'on es van portar a ter-

me experiments de trasplantaments amb animals, bàsicament gossos, que poques persones coneixien i dels quals molts no en volien saber res. "Operaven plàsties, secaven una part del pulmó, obrien una costella, secaven, es notava una espatlla més fina" [Pablo, administrador]. Si bé aquest entrevistat clarifica que salvaven vides, manifesta també el seu refús cap als experiments amb gossos que alguns metges realitzaven al soterrani del sanatori: "Mai vaig baixar perquè tenia angúnia". El seu relat està carregat d'afectació, tant pel fet de conèixer el que es feia al soterrani com per la soledat que transmetien els malalts que ell intentava escoltar: "quan es morien, jo havia de fer la creueta i els coneixia". Segons les seves paraules eren "temes tabú". Al seu torn, Amanda, una dona jubilada que havia sigut infermera del sanatori, respecte als experiments relata que "cuando hacían estas cosas era en fiestas... En Navidad que había unos días... hacían cosas. Te enterabas cuando ya había pasado. Cuando era fiestas". També existia un laboratori d'investigació sobre fàrmacs per al tractament de malalties pulmonars, entre elles la tuberculosi.

Així mateix, les antigues restes humanes que hi havia al soterrani de l'Hospital -de les quals no se'n coneixia ben bé la procedència-, afavorien la circulació d'històries sobre experimentació amb éssers humans. Un informant explica d'un nebot seu que quan tenia 17 anys, el 2008, els va trucar dient que estava a la Comissaria perquè l'havien atrapat a ell i a uns amics amb un fetus humà [en formol], que finalment van confessar haver tret de l'Hospital del Tòrax.

Tot aquest món ocult va donar lloc a llegendes que circulaven entre els pacients del sanatori, com la de *La infermera de la mort*. La història d'una infermera -per alguns una monja-, que amb una gran xeringa apareixia als passadissos del sanatori dirigint-se a una habitació d'algun pacient que apareixia mort l'endemà. Un expacient de l'Hospital, ingressat per asma, dona la seva explicació:

"Els malalts tenien al costat seu un polsador en forma de pera i trucaven i s'encenia la llumeta de l'habitació. Una infermera (això solia passar a la nit) anava amb una injecció a treure l'aigua dels pulmons i al dia següent es moria. Des de la perspectiva dels



malalts es convertia en la infermera de la mort" [Esteve, pacient].

L'Hospital del Tòrax: entre el passat i el present

L'abandonament definitiu de l'Hospital el 1997 va suposar el tancament d'un espai carregat de memòria i significació entorn del patiment i la mort violenta, amb les



llegendes que circulaven en relació als malalts que havien estat allà ingressats, i sobre els experiments realitzats al seu interior. Tot això va convertir l'Hospital en un monument "viu" a aquesta memòria.

Les experiències viscudes i relatades pels seus ocupants, la realització de pel·lícules de terror a l'Hospital abandonat, la

presentació per part de parapsicòlegs en programes de TV que descrivien fenòmens vinculats a entitats del món invisible en relació amb la mort i el sofriment associats en aquest indret, van omplir d'imatges el lloc atraient la població dels voltants i influint en les seves pròpies experiències i en els seus relats.

Durant un període de temps que va tenir el seu punt culminant el 2007, el llavors abandonat Hospital del Tòrax es va convertir en un lloc de peregrinació, cap a on es dirigien diversos grups de persones a la recerca d'experiències i de respostes, trobant racons per on colar-se en un espai tancat al públic i, més tard, algunes d'aquestes persones difonien la seva gesta a les xarxes socials. La prohibició de l'entrada afegia un factor d'emoció a les visites clandestines.

L'Hospital abandonat **Experiències i percepcions**

"El mal impregnava les parets"; "crits, algú que no tenia que estar allí, residus del passat"; "notava moviments"; "algo a la dreta, et giraves i notaves algú a l'esquerra". Són algunes de les narratives de les persones entrevistades sobre les seves

experiències a l'Hospital abandonat, tant de les que hi van anar en cerca de noves sensacions i respostes, com d'aquelles que hi acudiren per treballar en el rodatge de pel·lícules:

"...quan estava a dins, abans d'apretar cap botó, l'ascensor va tancar les portes i va baixar (...) va passar de llarg de la planta i va anar a baix de tot, a la morgue. (...) A baix es va obrir la porta i era tot fosc. (...) vaig tenir molta por i vaig apretar tots els botons com una boja per fugir. Va tancar les portes i va pujar. (...) la porta que conduïa al soterrani estava tancada, per tant no hi havia anat ningú..." [Sandra, directora d'art].

Les narratives giren entorn de dos tipus d'experiències: les experimentades amb els sentits, *percepcions sensorials inusuals*, seguint el concepte de Tanya Luhrmann; i les relacionades amb els aparells elèctrics: alguns s'accionaven sols, altres es descarregaven o deixaven de funcionar en llocs concrets.

Si bé les sensacions i percepcions comparteixen una base subjectiva important, les interpretacions sobre elles venen conformades per la construcció

social, de manera que les experiències es relacionen amb factors de la cultura a partir de tres aspectes bàsics. En primer lloc, el procés d'entrenament de la ment, especialment a través del cinema i la TV, que afavoreixen la creació i (re) creació d'imatges que es retroalimenten amb els arquetips de l'imaginari social de cada cultura. En segon lloc, les interpretacions determinades per les representacions mentals adquirides dins del context social en relació a alguna forma de permanència després de la mort en llocs de sofriment i deutes pendents. I, finalment, la circumscripció en el context històric actual de (re)encantament de la societat.

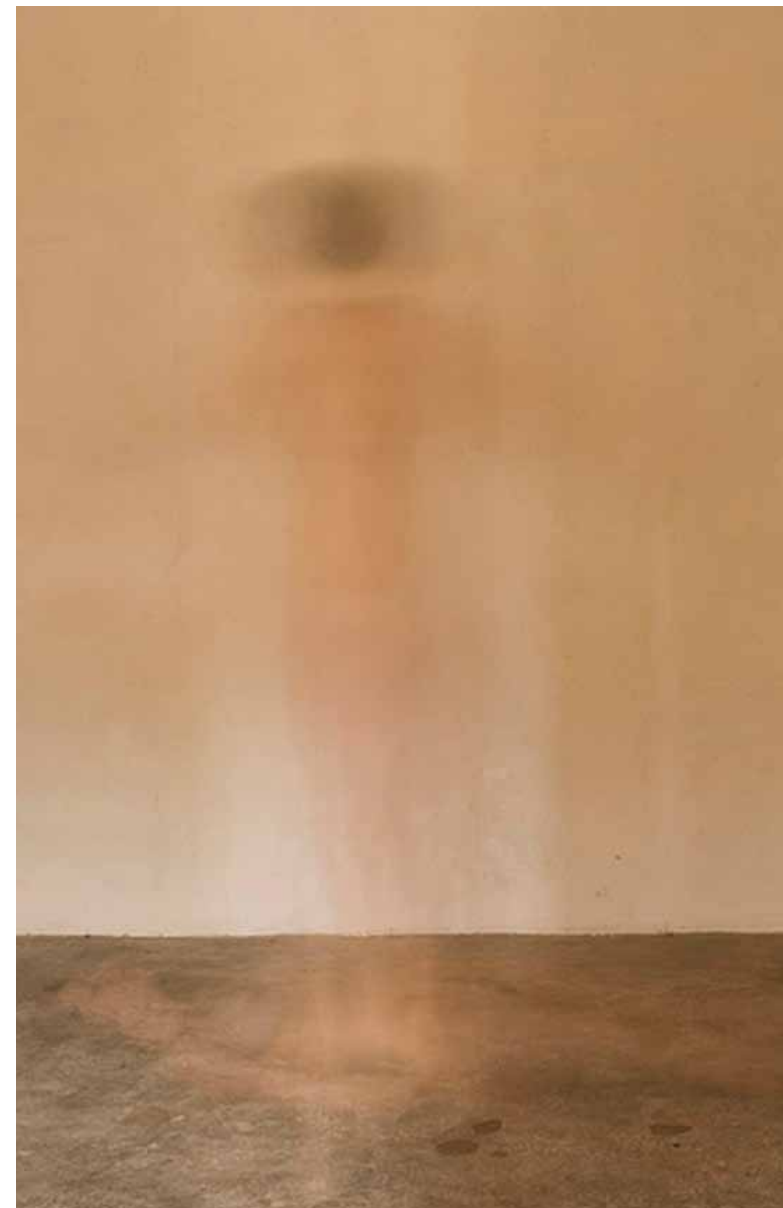
El cinema i la TV com a mitjans de construcció d'imaginari socials

Existeix un evident paral·lelisme entre els comentaris de les persones entrevistades respecte a les seves experiències i les descripcions sobre fenòmens paranormals que apareixen en programes de TV com Cuarto Milenio –alguns episodis dedicats a l'Hospital del Tòrax– o en els arguments de moltes pel·lícules sobre el tema, algunes de les quals van ser filmades en

aquest indret. En elles, determinats fets del passat en relació a morts violentes pressuposen la permanència d'entitats que es mantenen en el lloc per venjar-se o a l'espera de justícia.

Tot i que parlem de vivències individuals, en cada societat té lloc un procés d'entrenament del focus d'atenció, que fa palesa la importància de l'aprenentatge, en el qual els mitjans de comunicació en general, i el cinema en particular, desenvolupen un paper clau en la creació d'arquetips que formen part de l'imaginari col·lectiu.

En el cas de l'Hospital del Tòrax, el rodatge de pel·lícules -la majoria del gènere de terror- en el recinte abandonat, va omplir l'espai d'imatges, tant físicament com simbòlicament, que tenien un efecte de retroalimentació amb les experiències de les persones visitants, així com amb les llegendes existents a l'antic sanatori, influint en les seves percepcions. Així, per exemple, l'abans esmentada llegenda de la "infermera de la mort" es va retroalimentar amb la pel·lícula *La monja*, del 2005, dirigida per Luis de la Madrid, rodada als passadissos de l'Hospital abandonat. D'aquesta manera, la llegenda





original es va transformar en la llegenda de "La monja assassina", una monja amb una xeringa que s'apareixia als visitants que es colaven en l'edifici. A les xarxes socials, el passadís va passar a anomenar-se "el passadís de la monja".

Representacions mentals de la cultura

Els relats de les persones entrevistades respecte a la interpretació que dona significat a les seves experiències giren entorn de dos aspectes: la mort violenta de les persones que van estar ingressades en el sanatori i el sofriment viscut pels pacients a l'hospital (independentment que hi morissin o no). Ambdues interpretacions fan referència a elements, entitats o energies, que romanen atrapades entre el món visible i l'invisible.

Pel que fa a la mort, trobem narratives sobre visions que s'interpreten com a "morts, esperits que es queden allà" [Eugènia, administrativa] o bé "almas en pena que lo han pasado muy mal y necesitan descansar en paz" [Vanessa, comentari fòrum]. Aquestes significacions fan referència, en primer lloc, a la idea d'una forma d'ànima, que es troba en diverses cultures com quelcom que anima el cos i que, com ja afirmà Émile Durkheim, representa la força anònima de l'espècie sagrada de la col·lectivitat de la qual forma part. Dit en altres paraules, té sentit per a cada col·lectiu social com quelcom que roman després de la mort. En segon lloc, suposa la creença en un *estadi intermedi* de les ànimes abans

d'arribar al seu destí final, sigui quin sigui en funció de les creences. La representació social de la mort, de la trajectòria de l'ànima i de l'existència de mons intermedis i distintes dimensions de la realitat, ha estat explicada per diverses tradicions. En la societat espanyola, es pot explicar per la influència del catolicisme lligada a la creença en el Purgatori. Això comporta que moltes persones celebrin misses i oracions perquè l'ànima dels seus familiars difunts segueixi el seu camí cap al Paradís.

Encara que la majoria de narratives de les persones entrevistades situen les seves experiències fora del fet religiós ("Soc no creient en Déu, però sí crec en coses (...) sembla que hi ha alguna cosa, alguna energia, però no té res a veure amb la religió" [Eugènia]), vivim en un país laic amb un *habitus* catòlic, seguint el concepte de Pierre Bourdieu. Els elements que conformen aquest *habitus* persisteixen en l'imaginari, encara que en molts casos han patit un procés de resignificació.

Un d'aquests elements és la noció d'"ànima en pena", que fa referència a la pena dels morts atrapats en el llindar sense poder descansar en pau. Tanmateix, la major part dels entrevistats no es referien

a ens individuals, sinó a formes d'energia que romanien després de la mort. "De vegades la mort no és el final, hi ha un altre estadi. Jo estic entre la reencarnació i una forma d'energia" [Sandra], o "els morts, energia que es queda" [Eugènia]. Conceptes que encaixen en els nous imaginaris i els seus significats. En aquests, trobem la influència de l'anomenat espiritisme científic d'Allan Kardec, segons el qual les persones que han patit una mort violenta necessiten temps per abandonar el lloc, aferrant-se a allò conegut, el que l'autor anomena la "confusió espiritista"; o el concepte de "periesperit", que es refereix a la posició liminar entre el cos i l'ànima, la matèria elèctrica o magnètica que envolta l'ànima.

És així com el concepte d'energia forma part de les noves formes d'espiritualitat que, partint de l'espiritisme científic de Kardec, la filosofia oriental, la teosofia i l'astrologia, es van desenvolupar en el marc de la contracultura de finals dels 60, i que s'ha englobat en l'anomenada espiritualitat *New Age* o *Nova Era*. Des d'aquesta perspectiva, l'energia que roman és aplicable tant a les persones difuntes com a residus de concentracions d'emocions humanes o ecos d'altres

mons o dimensions, com ho exemplifica el següent relat:

"Algo inteligente pero que no son muertos (...) puede ser un tipo de inteligencia que habita en otro mundo, otra dimensión o en otro plano [que] interactúa contigo. (...) El sufrimiento a lo mejor lo que hace es acumular una energía que a lo mejor esas entidades la utilizan para comunicarse o para alimentarse" [Miguel, parapsicòleg].

Aquests conceptes entronquen amb el llenguatge, diguem-ne "científic", de la major part de les descripcions de les persones entrevistades, inscrivint-se en la nebulosa místic-esotèrica del context actual, que molts autors consideren de "reencantament del món".

***El context científic-místic-esotèric:
"el (re)encantament de la societat"***

L'interès pels fenòmens paranormals forma part del que per molts autors suposa un procés de reencantament de la societat. Esoterisme en sentit ampli, com ho expressa Joan Prat, on s'inclouen els anomenats cultes paranormals.

La necessitat de buscar significats en el món invisible apareix en les motivacions

de les persones que acudiren a l'Hospital abandonat, que se centren en dos aspectes: l'atracció per allò prohibit, l'ocult i el misteri; i la recerca de significats que els permeti comprendre aquest misteri.

"Sentíem que no havíem de ser allà. (...) Com si et diguessin que marxis de forma violenta. (...) No sé si era por a que vingués el segurata o que realment els entes no volíem que hi fóssim (...) Vàrem anar-hi a veure què passava" [Joan, informàtic].

Una cerca de sentit en l'invisible, que en realitat ha format part de la història sempre canviant. L'anomenada modernitat i el seu suposat procés de secularització no han portat a una "antireligiositat", sinó a l'expansió d'altres formes d'espiritualitat. Aquestes noves espiritualitats ja no depenen del monopoli de sentit atorgat per l'Església institucionalitzada, sinó que donen compte de la vivència subjectiva i individual d'allò sagrat, la qual cosa comporta accedir a l'ocult i invisible sense necessitat de mediació. En aquest sentit, acudir a l'Hospital abandonat podia ser significat com una manera d'apoderar-se del "miracle", accedir directament a l'ocult sense requerir mediadors.



Al seu torn, també la ciència positivista i els avenços tecnològics que contribuïren al desencantament de la societat han patit els últims temps un procés d'“encantament”. Així, ciència i tècnica serveixen per donar explicació a experiències que abans eren enteses des de l'àmbit del fet religiós o espiritual. Els relats de les/els

participants mostren la influència d'un llenguatge científic:

“Les energies es queden, no que es quedi l'ànima quan moren, sinó l'energia que es va desprendre quan estaven vius. Bona o dolenta. (...) El patiment és energia negativa, como la felicitat també és energia (...) No es crea ni es destrueix, doncs es queda allà” [Joan].

Esteve, pacient del sanatori, ho expressa així: “infestació del lloc, conseqüència de molts anys de sofriment”. Així, les significacions donen compte de *fantasmes*, entesos com esperits de les persones mortes allí, o *impregnacions*, és a dir, ecos del passat que romanen enllaçats amb les experiències de sofriment i mort violenta (com els suïcidis). L'antic sanatori ha passat a ser un indret en què la memòria va quedar atrapada convertint-se en un llindar entre dimensions on és possible transitar entre el passat i el present, entre el visible i l'invisible.

Reflexions finals

Experiències i fenòmens “paranormals” com els viscuts a l'Hospital del Tòrax de Terrassa no suposen fets aïllats, sinó una

tendència que constitueix els nous imaginaris i formen part de la necessitat humana de comprensió del món i de transcendència, que no ha desaparegut amb l'anomenada modernitat.

La indefensió de l'ésser humà davant la mort i la consciència d'una existència finita, així com la capacitat d'imaginar altres mons, el porten a buscar significats en altres realitats. Això possibilita la construcció de significacions sobre formes de permanència, que són a la base dels fenòmens paranormals.

Aquestes representacions, però, no es creen de manera autònoma en l'individu, sinó que les aporta cada societat amb els seus sistemes simbòlics de significat que, al llarg de la història en totes les societats, han permès i permeten a les comunitats explicar –explicar-se– la realitat, com una manera de mantenir un cert control sobre ella.

Durant segles, la religió ha estat la principal font de sentit. En el context de la societat espanyola, el catolicisme va tenir el monopoli sobre el sentit d'aquestes pràctiques i experiències. No obstant això, actualment, el procés de racionalització científico-tècnic i el poder més gran

de l'Estat varen suposar una pèrdua del poder eclesiàstic institucionalitzat i dels seus mediadors, donant lloc a noves construccions de sentit. Tanmateix, existeixen encara processos de (re)significació social, on subsisteixen i coexisteixen diversos imaginaris, com és el de la permanència de l'ànima. Així, l'extensió de noves formes d'espiritualitat en un context racionalitzat dona compte de noves formes de misticisme que no separen ciència i tècnica d'allò espiritual, com mostren les respostes dels entrevistats.

D'altra banda, no és un element casual que les percepcions de fenòmens paranormals es donin en espais abandonats. Són llocs distinguts en el temps on les experiències viscudes en el passat han quedat d'alguna manera atrapades en una liminaritat que els converteix en transicionals, llindars on es construeixen ponts entre el present i el passat, entre el món visible i l'invisible.

D'aquesta manera, les injustícies i l'estigmatització social, el sofriment i la mort, es posen de manifest en forma de fenòmens que fan emergir la memòria d'un passat que no s'ha d'oblidar. Així, les pedres, les parets i l'espai en general, esdevé el seu suport material en un espai on emergeixen els fantasmes de la memòria.

SOBRE L'AUTORA DEL TEXT

Victòria Badia Giménez

Llicenciada en Psicologia i Antropologia Social i Cultural per la Universitat Autònoma de Barcelona, Màster en Antropologia i Etnografia per la Universitat de Barcelona.

És membre del grup d'investigació AFIN de la Universitat Autònoma de Barcelona, on ha participat en el projecte "EducaSex: Educació afectivosexual a les escoles de primària", finançat per la Diputació de Barcelona, el 2017. Actualment continua la investigació sobre aquest tema dins del projecte SexAfin, vinculat a "RETOS Deseos parentales y derechos reproductivos y filiales: miradas interdisciplinarias sobre decisiones reproductivas y 'orígenes' en reproducción asistida, adopción y subrogación (2016-2019)"

També és membre del grup GREMHER (Grup de Recerca en Mística i Heterodòxies Religioses), vinculat a GRECS (Grup de Recerca en Exclusió i Control Socials) de la Universitat de Barcelona. Actualment, és doctoranda del programa Societat i Cultura, àmbit d'Antropologia, en aquesta universitat. La seva investigació se centra en els llocs considerats "encantats" com a espais de memòria, intentant donar explicació des d'una perspectiva antropològica a la significació simbòlica dels anomenats fenòmens paranormals en aquests indrets a la Catalunya contemporània.

SOBRE L'AUTORA DE LES IMATGES

Gisela Ràfols

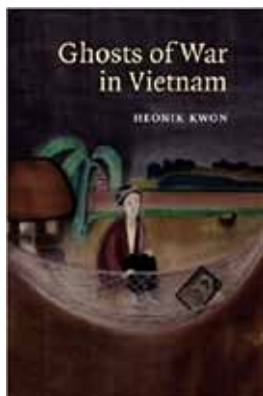
Va néixer a Vilafranca del Penedès, el 1984. És una artista visual especialitzada en el camp de la fotografia artística. Els seus projectes parteixen d'una base introspectiva i existencialista. El seu treball té un caràcter subjectiu i autobiogràfic, en el qual es percep la preocupació per les emocions humanes, així com la relació d'un mateix amb el seu exterior; la interacció de dins cap a fora, del subjecte cap a la societat.

En la sèrie "Alter Ego" que es mostra en aquest article, l'artista recrea la seva relació amb ella mateixa, així es veu com lluita contra el seu propi cos, s'abraça, se'n riu del propi sofriment per tal de superar-lo, s'autoconsola, etc.

El 2011, Gisela Ràfols es va traslladar a viure a Àsia, concretament a Beijing, i des del 2016 resideix a Mongòlia. El seu treball és un reflex de la seva recerca del jo interior i de la pròpia comprensió. Sense sentir-se de cap indret en concret, viatja per comprendre.

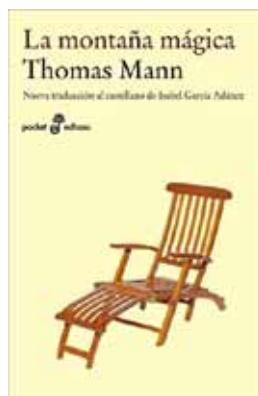
Durant els darrers dotze anys, ha exposat a nivell individual i de manera continuada en països com Xina, Argentina o Espanya. Ha participat també en exposicions col·lectives i fires d'art en moltes ciutats de diversos països del món, com Nova York, Beijing o Barcelona, entre d'altres.

PER LLEGIR



Kwon, H. (2008)
Ghosts of War in Vietnam
New York: Cambridge
University Press

Aquest llibre és un fascinant estudi sobre l'experiència dels vietnamites i la memòria de la guerra de Vietnam a través del prisma de l'imaginari popular sobre les ànimes errants dels morts a la guerra. Aquests fantasmes tenen un paper important en la narrativa vietnamita, entre la història i la memòria, de la posguerra. Heonik Kwon explora els profunds llaços rituals existents entorn d'aquestes identitats sense resoldre encara avui a Vietnam, així com les accions dels qui tenen l'esperança d'alliberar aquestes presències històriques ocultes, però vitals, de la seva existència social desarrelada.



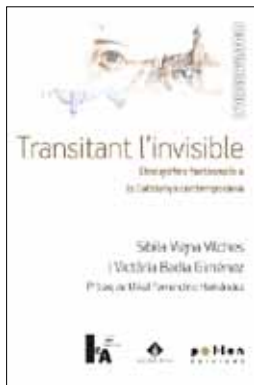
Mann, T. (2009 [1924])
La montaña mágica
Barcelona: Edhasa

Als inicis del segle XX, en un balneari suís per a tuberculosos, Hans Castorp, va a veure un cosí seu allà ingressat. A causa d'una hipotètica complicació en la seva salut, la visita es converteix en una estada de set anys. Més que en els successos, l'interès de la novel·la resideix en la reproducció de la vida interior, afectiva i intel·lectual, de l'àmplia galeria de personatges, així com de les característiques socials que envoltaven una malaltia, els pacients de la qual eren relegats a situacions de marge. A partir d'aquí, l'autor reflexiona sobre temes molt diversos que van des de la política fins a l'estètica, passant per la naturalesa del temps, aportant una visió panoràmica de l'Europa de l'època.



Prat, J. (coord.) (2012)
Els nous imaginaris culturals: Espiritualitats orientals, teràpies naturals i sabers esotèrics
Tarragona: Universitat
Rovira i Virgili

A pesar que les religions hegemòniques han perdut el paper polític, cultural i simbòlic que havien tingut fins als anys setanta del segle XX -procés conegut en les ciències socials com a secularització o desencantament del món-, també és cert que, contra tot pronòstic, després de la segona guerra mundial, s'ha produït un nou «reencantament del món», que engloba un camp ampli de significats i fronteres incertes. Aquesta proliferació de pràctiques, creences i imaginaris ha rebut diferents denominacions, com per exemple Nova Era o New Age, àmbit difús d'allò místic o espiritualitats emergents, o nebulosa místic-esotèrica. Això és el que els autors d'aquest llibre anomenen "Nous Imaginaris Culturals".



Vigna, S. y Badia, V. (2016)
**Transitant l'invisible:
 Etnografies fantasmals
 a la Catalunya
 contemporània**
 Barcelona: Pol-len Edicions

En tant que realitat socials –igual que déus, àngels i sants– els fets fantasmals constitueixen valuosos indicis etnogràfics de les societats que els acullen, arrelats a una tradició d'històries i llegendes que formen part del seu entramat cultural i de la seva identitat. Esperits, aparicions i desaparicions no sols donen compte de persistents relacions entre les persones vives i els difunts, sinó que sovint remetent a emergències del passat, i als forats negres de la memòria col·lectiva, per posar en evidència deutes pendents, injustícies, necessitats i anhels de les comunitats. Des d'una perspectiva antropològica, les investigacions exploren dos llocs "encantats" –l'Hospital del Tòrax de Terrassa i el poble abandonat de La Mussara– i les activitats d'un grup de gironins dedicat a l'experimentació paranormal.

PER VEURE...



Guillermo del Toro
 (2001)
El espinazo del diablo
 Mèxic/ Espanya, 106
 min

Aquesta pel·lícula mostra com la presència de fantasmes suposa una forma de memòria i l'"aparició" dels deutes pendents. Ambientada l'any 1939, recentment finalitzada la guerra civil. Carlos, un nen de deu anys, arriba a un orfenat que acull orfes de víctimes republicanes. La seva presència alterarà la rutina diària d'una escola dirigida per Carmen i el professor de la qual, el senyor Casares, simpatitza amb la perduda causa republicana. A més, se sent espiat pel fantasma d'un dels antics ocupants de l'orfenat, que reclama justícia. (FILMAFFINITY)



Balagueró, J. (1999)
Los sin nombre
 Espanya, 102 min

Cinc anys després de l'assassinat d'una nena, quan ja la seva mare semblava haver començat a establir-se, una trucada telefònica torna a sacsejar la seva existència: "Mama, soc jo... Vine a buscar-me". Ajudada per un periodista expert en temes d'ocultisme, la mare busca desesperadament l'aterradora veritat que ha romàs oculta fins al moment: un grup de gent que s'amaga, que rebutja el seu propi nom, que coneix la ciència empírica del mal, cases abandonades i aïllades que amaguen secrets: una trampa d'una maldat abominable. (FILMAFFINITY) [La pel·lícula es va rodar a l'interior del llavors abandonat Hospital del Tòrax de Terrassa].



Balaguero, J. (2005)

Fragiles

Espanya, 104 min

A l'Illa de Wight (Gran Bretanya), després d'un segle de funcionament, l'hospital infantil de Mercy Falls és a punt de tancar definitivament. Amy, una infermera americana, contractada per cobrir el torn de nit mentre es porta a terme l'evacuació dels nens a altres centres, detecta alguna cosa estranya allà: els nens estan molt espantats i parlen de quelcom invisible i aterridor: la nena mecànica, i asseguren que viu en una planta de l'edifici que va ser clausurada fa més de quaranta anys. Poc a poc, aquesta criatura s'anirà fent més evident i agressiva. Per tal de descobrir la veritat i protegir els nens, Amy s'haurà d'enfrontar als qui no la creuen i a les pors del seu propi passat. (FILMAFFINITY) [Pel·lícula rodada a l'interior del llavors abandonat Hospital del Tòrax de Terrassa]

NOTÍCIES AFIN

Chandra Kala Clemente a la tertúlia d' ADDIF sobre recerca d' "orígens"

Chandra Kala Clemente, doctoranda del grup AFIN, va participar el passat 2 de febrer a la tertúlia "Contactando con la familia biológica. Un antes y un después", organitzada per ADDIF (Asociación en Defensa del Derecho de la Infancia a la Familia - Adopción y Acogimiento) que proposava d'intercanviar experiències, dubtes i opinions entre famílies adoptives i persones adoptades.

La tesi doctoral de Chandra s'emmarca en l'adopció internacional i la recerca d'orígens de les persones adoptades. A la tertúlia va exposar la necessitat de parlar obertament a casa del procés adoptiu i la importància de l'acceptació dels records anteriors a l'adopció per part de les mares i pares adoptius, ja que segons ella "la recerca d'orígens és més una qüestió d'identitat que de vincles". Per més informació de la jornada poden visitar el següent [enllaç](#).

Diana Marre a Els Matins de TV3 el 8M

El passat 8 de març, en motiu del Dia Internacional de la Dona Treballadora i la vaga feminista, Diana Marre participà en una taula específica sobre el tema al programa "Els Matins de Tv3". La directora del grup AFIN va ser una de les dones convidades a conversar sobre les reivindicacions del Dia Internacional de les Dones en una taula rodona junt amb Carlota Pi (cofundadora d'Holaluz), Bernat Escudero (president de l'Associació Homes Igualitaris de Catalunya, vinculada a l'Associació de Homes por la Igualdad de Género) i Alba Guzmán (directora general de Saatchi&Saatchi).

En aquesta taula rodona es van tractar temàtiques com la desigualtat de gènere en el mercat laboral, la major dedicació de les dones a treballs no remunerats -com les tasques reproductives-, l'existència d'una major ocupació masculina dels alts càrrecs en el món empresarial i universitari, i la dificultat de les dones en prosperar en la seva carrera professional sense renunciar a la maternitat. També s'exposaren noves alternatives que s'estan desenvolupant per tal de salvar aquestes desigualtats en el món empresarial. Podeu veure la taula rodona en aquest [enllaç](#), a partir de 2:05:18.

Alicia Paramita en el congrés Nacer Positivo

Alicia Paramita, membre d'AFIN, va tenir l'oportunitat d'assistir els dies 8 i 9 de març al congrés *Nacer Positivo: II Encuentro Internacional de Nuevos Paradigmas de Nacimiento* a la ciutat de Porto (Portugal). Celebrat a l'Hospital-Escola da Universidade Fernando Pessoa, l'esdeveniment va ser organitzat per Gimnogràvida, un equip de professionals dedicat a la preparació pel part i la maternitat, i va estar protagonitzat especialment per professionals com matrones, obstetres i doulas, qui, des d'una perspectiva centrada en la dona, van compartir les seves inquietuds entorn del sistema mèdic actual i van promoure les seves experiències i coneixements sobre qüestions relacionades amb la importància del lliure moviment durant el part, els avantatges d'un part a l'aigua, la violència obstètrica i la importància de la decisió de la dona durant el seu procés reproductiu. Entre les ponents, Alicia va tenir l'oportunitat de conèixer una de les antropòlogues per excel·lència en aquest camp, Robbie Davis-Floyd, qui a través d'un recorregut històric, físic i cultural, des de l'inici de la humanitat fins al present, remarcà aquells models de naixement que "funcionen" i aquells que no, posant com a fites l'empoderament de la dona i la humanització del part en el món.

Mariana de Lorenzi, premi extraordinari de doctorat

Mariana de Lorenzi, doctora en Dret per la Universitat de Barcelona i membre del grup AFIN, ha obtingut el premi extraordinari de doctorat d'aquesta Universitat per la seva tesi doctoral titulada "El derecho a conocer los orígenes biológicos: la necesidad de su reconocimiento para garantizar el derecho a la identidad personal de los adoptados y nacidos por reproducción humana asistida". El premi consisteix en un reconeixement acadèmic que ofereix la universitat per l'excel·lència de la tesi doctoral i al qual solament poden optar aquelles tesis que hagin obtingut una qualificació de *cum laude*.

Panel "Las geopolíticas reproductivas de la (in)fertilidad" en el Congreso AIBR

El proper congrés AIBR que se celebrarà a Granada del 4 al 7 de setembre comptarà amb la presentació d'un panel proposat pel Grup AFIN, coordinat per Bruna Alvarez i amb la participació de Diana Marre, Beatriz San Román, Marcin Smietana, Silvina Zayoud, Aranzazu Gallego i Estel Malgosa.

La temàtica de les ponències girarà entorn de la reproducció, un camp definit de forma biològica i assignat a les dones. Tanmateix, la separació del sexe de la reproducció, junt amb la generalització de l'anticoncepció i les tècniques de reproducció assistida, contribueix a la desaparició de la noció de 'fertilitat natural'. Sota el títol "Las geopolíticas reproductivas de la (in)fertilidad", el panel pretén reflexionar sobre com les polítiques reproductives de la (in)fertilitat contribueixen als viatges, trànsits i desplaçaments reproductius, així com a diferents experiències locals de reproducció.

AGENDA

Aperitius dels Dijous AFIN

Comença el cicle de primavera dels Aperitius dels Dijous AFIN, amb quatre seminaris el proper mes d'abril



5 d'abril

Equip SexAfin

Diana Marre,
Bruna Alvarez,
Victòria Badia,
Inés Cáceres, Estel
Malgosa, Marta
Mayoral i Beatriz
San Román



12 d'abril

Julieta Obiols

Llicenciada en
Psicologia i Doctora
en Salut Mental
Comunitària.
Universidad de
Buenos Aires
(Argentina).



19 d'abril

Estel Malgosa

Economista i
antropòloga. Màster
en Antropologia.
Investigadora
predoctoral AFIN-
UAB.



26 d' abril

Marta Mayoral

Antropòloga social.
Màster en Joventut
i Societat.
Investigadora
predoctoral AFIN-
UAB

Aquest seminari, que porta per títol "Educació sexual i afectiva en comunitats educatives de l'escola primària", explicarà la intervenció en educació afectivosexual en les comunitats educatives de dues escoles de primària de Gelida, en les quals es van realitzar grups focals amb els professors, els nois i noies de 2n, 4t i 6è d'Educació Primària i els pares i mares, per tal de conèixer com es desenvolupa i qui transmet l'educació afectivosexual a nens i nenes en edat escolar. Un projecte subvencionat en part per la Diputació de Barcelona, programa pilot que té la seva continuïtat en SexAfin i que forma part del projecte d'investigació "Deseos parentales y derechos reproductivos y filiales: miradas interdisciplinarias sobre decisiones reproductivas y 'orígenes' en reproducción asistida, adopción y subrogación (2016-2019)", dirigit per Diana Marre.

El seminari tractarà sobre "Mujeres viviendo la maternidad con VIH/SIDA en la Argentina: sufrimiento psíquico y atención en salud mental desde una perspectiva comunitaria". Concretament, es presentaran els resultats d'una investigació sobre els conflictes que els causen patiment psíquic i com gestionen la prevenció de la transmissió del virus als seus bebès des d'una perspectiva comunitària en salut mental. Principalment, el seminari se centrarà en els processos de dol d'una maternitat idealitzada trencada per la malaltia i de les relacions socials idealitzades, tant amb les seves parelles com amb els seus propis cossos.

La sexualitat en la infància ha estat un tema poc estudiat per l'antropologia. Tanmateix, apareix avui com una de les preocupacions del segle XXI i es visualitza a través del debat a l'entorn de l'educació sexual i afectiva. El seminari d'Estel Malgosa, doctoranda del Departament d'Antropologia de la UAB, que porta per títol "La construcció de la sexualitat a la infància", consistirà en una revisió de la literatura sobre la sexualitat infantil, els enfocaments i les seves limitacions, i reflexionarà sobre com portar a terme una investigació en aquest camp que tingui en compte la veu i la perspectiva dels nens i nenes.

El seminari "Infància, adolescència i famílies als CRAE" versarà sobre els Centres Residencials d'Acció Educativa (CRAE), formant part d'una investigació de doctorat sobre l'organització del sistema de protecció de la infància des de l'àmbit polític, tècnic i des dels propis tutelats per les administracions, tenint en compte tots els agents que conformen aquesta pràctica organitzacional, como són: la infància protegida, les famílies d'origen, els educadors/es socials, els tutors i altres professionals dels centres residencials, tècnics i polítics.

L'APERITIU DELS DIJOUS ALS SEMINARIS AFIN DE PRIMAVERA*

CENTRE AFIN

Edif. B-13. c/ Vila Puig s/n. · Campus Bellaterra · Universitat Autònoma de Barcelona
(a 3 minuts caminant des de l'estació FGC Bellaterra)

[\(Veure ubicació\)](#)

Horari: 14:00 a 16:00

* Els seminaris, oberts i gratuïts, s'organitzen amb el suport de MINECO/FEDER, EU a través del projecte I+D: "Del control de la natalitat a l'ansietat demogràfica: comunicació, secret i anonimats en les tecnologies reproductives del segle XXI" (CSO2015-64551-C3-1-R-1).



5 d'abril

Educación sexual y afectiva en comunidades educativas de la escuela primaria

Equip SexAfin. AFIN-UAB.

12 d'abril

Mujeres viviendo la maternidad con VIH/SIDA en la Argentina: sufrimiento psíquico y atención en salud mental desde una perspectiva comunitaria

Julietta Obiols. Psicòloga i Doctora en Salut Mental Comunitària. Universidad de Buenos Aires (Argentina).

19 d'abril

La construcción de la sexualidad en la infancia

Estel Malgosa. Economista i antropòloga. Màster en Antropologia. Investigadora predoctoral AFIN-UAB.

26 d'abril

Infància, adolescència i famílies als CRAE

Marta Mayoral. Antropòloga. Màster en Joventut i Societat. Investigadora predoctoral AFIN-UAB.

3 de maig

Padres, hijos e hijas trans: la diversidad sexual y de género en las familias

Inés Cáceres. Sociòloga. Màster en Antropologia. Investigadora predoctoral AFIN-UAB.

10 de maig

Allò que és terapèutic de la relació terapèutica per a les persones diagnosticades amb Trastorn Límit de la Personalitat (TLP)

Maria Romeu. Infermera. Investigadora predoctoral Universitat de Lleida. Professora Universitat de Barcelona.

17 de maig

El "giro a la derecha" en Argentina y los derechos de los niños, niñas, adolescentes y mujeres

Valeria Llobet. Doctora en Psicologia. Investigadora del CONICET a la Univ. Nacional de San Martín (Argentina).

31 de maig

El Uso de Fotovoz para Investigar la Socialización del Lenguaje en Familias con Niños Sordos

Anne Pfister. Doctora en Antropologia Mèdica Aplicada. Professora University of North Florida (USA).

7 de juny

Avances y desafíos de la adopción abierta en el contexto hispano-etíope

Aranzazu Gallego. Doctora en Treball Social. Professora Universidad de Granada.

14 de juny

De la Reproducción a la Comodificación: dilemas éticos en torno a la ovodonación

Priscila Rivera. Antropòloga. Màster en Antropologia Física. Professora Universidad Técnica Luis Vargas Torres (Equador).

21 de juny

Violencia de género y agresiones sexuales

Assumpta Rigol. Doctora en Antropologia. Professora Universitat de Barcelona.

28 de juny

Infertilidad y subrogación: dos realidades socialmente construidas

M^a José Rodríguez Jaume. Doctora en Sociologia. Professora i Vicerectora de Responsabilitat Social, Inclusió i Igualtat de la Universitat d'Alacant.